

[august]

Am mai tot scris in ultimii ani, texte risipite si la propriu si la figurat, care zac in diferite stadii de finisare. Nu-mi mai placeau. Nu spuneau (spuneam) ceva "essential". Cred ca mai ramaneau inca in adormire (stand-by, sic!) daca nu citeam Cartea ceaiului a lui Okakura, Kakuzo. Scrisa acum o suta de ani, pentru mine esentiala astazi.

Ramas cu un sentiment de neintelegere dupa vizitele din Japonia, caut incontinuare sa umplu acest gol. Formarea mea ca si a multora din generatia mea este legata de arhitectura japoneza din anii 1970. Arhitectura lor avea ceva proaspat de comunicat.

Aducea o sinteza a spiritului occidental grefat pe sensibilitatea artistica traditionala japoneza. Un amalgam de pragmatism occidental si poezie asiatica. Teoriile se scriau in occident iar aplicatiile se plamadeau in Japonia.

Am baut un ceai intr-un pavilion chiar in gradinile Ryoan-ji la Kyoto, am asistat in Romania la un ceremonial indeplinit de un mester ceramist japonez in foisorul de la Palatul Mogosoaia, m-am plimbat printr-o autentica gradina japoneza cu un pavilion de ceai in Tokyo, am intrat in pavilion, nu stiu daca am baut ceai. Stiu sigur ca am

incercat un imposibil, pentru mine, mic dejun traditional japonez, cu un imposibil, pentru mine, ceai de baut. Am cautat, in zadar, sa inteleg ce inseamna ceremonialul ceaiului.

"Ceaiul a ajuns la noi (spune Okakura) mai mult decat o idealizare a chipului cum se bea ; el este o religie a vietii. Bautura s-a preschimbat intr-un prilej de preamarire a curateniei si a desavarsirii, intr-o slujba sfanta in care oaspe si gazda isi dadeau mana ca sa scoata din acea clip cea mai mare fericire lumeasca. Ceainaria era o oaza in pustiul trist al vietii, unde calatori obositi se puteau intalni ca sa bea din izvorul obstesc al pretuirii artei. Ceremonia era o drama improvizata , cu actiunea tesuta in jurul ceaiului, florilor si picturilor" (pag. 33).

Am cumparat Cartea ceaiului cu speranta ca voi depasi handicapul "Lost in translation". Nu era o carte tehnica cum am crezut. Este un poem. O poezie care , spuneam, a dat un nesperat support gandurilor mele. M-am regasit in gandurile cuiva care acum o suta de ani, in plina avangarda occidentala vorbea depre traditie artistica mai actual decat textele in-noirilor.

Alt impas al meu, mult mai vechi decat vizita in Japonia, a fost sa inteleg spatiul Zen. Imagini cu, in special, interioare designate zen zburdau inca din anii 1970 prin toate revistele de specialitate. Anii au trecut, am ajuns in Japonia iar intalnirea cu Zen intarzia.

“Rau e ca in nici o limba straina nu se gaseste o descriere multumitoare a doctrinelor taoiste si Zen, cu toate ca n-au lipsit cateva incercari vrednice de lauda. .... Vechii intelepti nu si-au pus niciodata invataturile intr-o forma sistematica. Ei vorbeau in paradoxuri, pentru ca se temeau sa nu raspandea-sca jumatati de adevaruri, incepeau povestind ca nebunii si sfarseau facandu-si ascultatori intelepti.” (pag 34)

“Pentru intelegerea transcedentala a zenismului, cuvintele nu erau decat o piedica a gandirii – intregul sir al scrierilor budiste numai glose de speculatie personala. Credinciosii zenismului nazuiau la o impartasire de-a dreptul cu firea launtrica a lucrurilor si priveau insusirile lor exterioare numai ca niste stavile le patrunderea limpede a adevarului. Iubirea aceasta a abstractului impingea pe zenisti sa dea intaietate schitelor in negru si alb fata de picturile in culori lucrate cu grija ale scolii clasice budiste.”(pag. 44)

Deasemenea din studentie mi-a ramas in memorie notiunea “conceptul MA”. Citisem cateva explicatii sumare, vazusem cateva imagini dintr-o expozitie. Ramasesem cu idea ca este un concept filozofic traditional re-adus in gandirea spatiala de atunci, re-inventat de noua generatie de arhitecti japonezi spre a ne complexa si mai mult, cel putin pe noi cei est-europeni cu un acces la informatii pe atunci atat de limitat si de controlat . A avut un rol important, indirect pentru mine, am inceput sa accord o si mai mare importanta

cuvintelor cheie in declansarea abordarii proiectelor de arhitectura. Am gasit un domeniu comun in scrierile lui Constantin Noica, cuvinte romanesti ca resort conceptual.

Acum in preajma Cartii ceaiului, dar din surse complet diferite, am dat peste un DVD al lui Takahiko limura : “ MA/ A Japanese Concept” si m-am mai linistit. limura spunea undeva prin 1970 ca MA, conceptual japonez, nu-i era prea familiar, intelesul lui MA nu-i era clar, era un cuvint foarte misterios: “Frankly to say, it was too Japanese to handle it.” (Taka limura)

Fascinat totusi de conceptual MA, limura a facut incepand din 197.. si pana astazi o serie de filme. In filmul despre gradina Ryoan-ji deplasarea foarte incet si liniar a camerei de filmat face sa lucreze in subconstient perceptia distantei dintre pietre si nu pietrele in sine, obiectele, sa fie motivul principal al perceptiei. Arhitectul Aarta Isozaki, cel care a scris textul fiind coautor al filmului este explicit:

Perceive not the object

but the distance

between them

not the sounds

but the pauses

they leave unfilled

Atat in imagini cat si in muzica (Takehisa Kosugi) intervalul domina ansamblul. Asa cum probabil marea inconjuratoare domina insula Japonia.

Intrevalul introduce timpul pentru meditatie. Reflectia isi face loc intre punctele care ocupa centrul. Centrul este ocupat cu sine. Se prezinta pe sine. Este plin de sine. Avem ceea ce el vrea sa fie/arate. Centrul nu poate ocupa totul pentru ca atunci s-ar disipa. Intre “totul” si “centru” intervine indoiala. Oare centrul este totul?

Alt film al lui limura, “MA (intervals)” din 1977 este o alternanta de ecrane gol(alb)-plin(negru) cu sunet in palpait-pacanit, cu imagini care se reduc la o linie, ca atunci cand un televizor cu lampi este pe terminate iar sunetul este de “s-a pierdut semnalul”, “s-a terminat programul”. In timpul lui Ceausescu astfel de “defectiuni tehnice” erau

benefice/paguboase. Benefice “poporului” care avea ocazia sa se descarce injurand regimul, paguboase regimului care nu reusea sa-i umple timpul si sa nu-i lase timp de gandire.

Filmul o tine asa cateva minute bune pana iti intra bine in cap cum este cu intervalul. Si reuseste. Picatura chinezeasca. Uitandu-ma la film mie mi-a venit in minte perioada Ceausescu. Altuia probabil ii va veni in minte factura de la cablu pe care n-a platit-o.

limura avea in gand sa fixeze in perceptia/memoria noastra conceptul MA prin acel interval dintre emisie si lipsa de emisie care lucra asociativ.

“I composed (spune liamura) the intervals of MA according to the seconds between light(white) and darkness(black) and the central straight lines, and tried to clarify MA in a interval of their relations by giving a certain measure to the irrational time/space.”

Ma intrebam dupa aceste intalniri peste ani cu ceva clarificari japoneze, daca oare doar marketingul te face , dupa ani , sa gandesti acum ceea ce de fapt ai vazut atunci crezand ca ai gandit independent de ce ai vazut ?

Te-a marcat.

Te-a format.

Ai uitat ce te-a marcat.

Intre timp ai marcat si tu si te intrebi cand redescoperi ce te-a marcat ce bine ai marcat.

Indoiala si relativism post-modern dar si relativism Zen.

Post-modernul sa fie un rezultat indirect al re-intalirii occidentului cu Zen precum avangardele 1900 care stau cu un picior pe arta traditionala africana ?

“Am spus ca absolutul taoist era relativul. In etica taoistii isi bateau joc de legile si de codurile morale ale societatii, caci pentru ei binele si raul erau numai notiuni relative. Definitia inseamna totdeauna o marginire –

'statornicul' si 'neschimbatorul' sunt doua cuvinte care arata o oprire a cresterii". (Cartea ceaiului pag. 37) .

Rechizitoriul facut de Okakura diferentelor de perceptie esteica intre est si vest m-a pus pe ganduri. Adesea am pledat in textele mele si prin lucrarile de arhitectura pentru un spatiu curat , eliberat de parietale (tablouri in exces, statui), asimetric, pur, luminos (fara perdele, draperii) , esentializat (cu putina mobila). Privind in jurul meu, aici in Romania , gasesc exact pe dos. Spuneam ca m-a pus pe ganduri in sensul ca ori eu sunt un urmas direct al navalitorilor asiatici, ori sunt deformat de asimilarea incostienta a culturii lor. Nu ma regasesc in spiritul oriental-balcanic.

Nu inteleg, in acelaasi timp, cum aceeasi asiatici din care se pare ca ma trag si eu (via navalirile popoarelor migratoare din Asia), dar si Okakura, au (pro)creat aici in oriental balcanic un estetism atat de confuz , de imbacsit cu covoare, covorase, macrameuri, draperii, caftane, fotolii deversand de catifele, narghilele...

Okakura vorbeste despre deosebiri globale intre orient si occident. Occidentul lui Okakura seaman foarte mult cu oriental meu balcanic:

-“in apus, unde launtrul unei case e desori prefacut in muzeu” (pag.58)

-“ un interior apusean, plin totdeauna cu o intinsa colectie de picturi, statui si maruntisuri, ii face impresia (n.n. aici japonezului) numai a unei expozitii vulgare de bogatii” (pag.58)

-“de atatea ori ne-am asezat la o masa de gala privind, cu o ascunsa ingrijorare de mistuirea noastra, zugravirea belsugului de pe peretii sufrageriei. Cu ce rost jertfele acestea pictate ale vanatorii si sportului, chipurile cioplite artistic de pesti si poame?

De ce desfasurarea aceasta de talere de familie, amintindu-ne de ceea ce au pranzit si au murit?” (pag. 61)

Sa fie turcizarea noastra, aici in estul Europei, un fenomen local balcanic cum adesea eram tentat sac red? Okakura ma ajuta din nou. Cred ca este vorba de incultura.

Cred ca sigur am probleme.

Am gandit o casa la munte ca raspuns al felului in care , indirect, urma s-o locuim.

Dupa ce a fost gata mi-am dat seama de aceasta lucratura, premeditate, ascunsa, a viitorului mod de folosire.

O prispa de lemn la intrare, dezvoltand prispa traditionala pentru noua nevoie de a adaposti masina.

O camera principala, "camera mare", luminoasa, inalta cat sa permita mezanin in zona intrarii, se deschide din prispa printr-o usa normala de 2 metri inalta. A fost primul compromis. Ar fi trebuit sa fie de 1,70 spre a face o reverenta la intrarea in casa.

Stiam de la vila antica romana de importanta acestei « patrunderi » cu dubla semnificatie. O reverenta in semn de respect pentru gazda si o detasare de gandurile si viata de afara.

Materialele de constructie si felul in care erau puse in opera aveau si rol de finisaje.

Lemn si sticla.

Dupa ce patrundeai in casa prin usa practicata intr-un perete opac de lemn, intre afara si inaintea privirea nu avea oprelisti. Doar figul si vantul.

Prin casa aveam sa umblu descul, sa simt la pipait fibra dusumelei din laricele taiat din apopiere. In loc de divan sa ma intind pe dusumea iar privirea sa-mi scape spre munti. « Bucataria » era un loc de pregatit masa simpla, frugara, deschis in spatiul interior.

In mirosul inca de rasina si in goliciunea manusa a spatiului interior ma incarcam.

Era un spatiu care vibra iar fiinta mea rezona in acel spatiu.

Iubeam lumina din el.

Ceva ma cuprindea si eu puteam cuprinde.

Acel spatiu rezona cu iubirea pentru sotia mea si pentru copilul nostru de cinci ani.

Nu puteam si nici nu-mi doream sa locuiesc singur acest spatiu.

Dupa cativa ani de folosinta cu familia, prietenii, cunostintele, nu mai are « forma simtirii ».

Acum aceasta casa imi creeaza un sentiment de disconfort din cauza de folosinta altfel decat modul de folosire din proiect/prospect. Ma intristeaza fibra care se imbacesete cu

praf si noroi. Ma sperie vanturile care-i pot sparge peretii de sticla. Nu-mi place efectul de sera care se produce vara si impotriva caruia am atarnat zadarnic perdele.

Mentalitatea bocancilor in casa a fost mai puternica decat piciorul gol, conformismul locuirii la interior a adus perdelele in fata peretilor de sticla si a ocupat suprafetele cu multe lucruri inutile care se aduna pe ele spre a ocupa spatiul.

Ciorbele si fripturile au invadat bucataria.

Nu mai ma regasesc in acest spatiu.

S-a spart vraja .

Ma gandeam sa instrainam casa spre a nu suferi odata cu balcanizarea ei.

Asta nu inseamna ca balcanicii nu au partile lor bune : o viata densa, colectiva in mijlocul verilor si al verisoarelor, tentanta in spatele musarabiilor, absconsa, in miros de mititei si lumanari arzande.

Sa facem o alta casa de vacanta mai bine adaptata locului si oamenilor : cu camere ierarhizate si specializate, cu treceri dintr-o camera in alta prin decantari ale patrunderii, cu pardoseli spalabile , cu ferestre mai mici inchise in obloane. Nu doar pentru uz propriu ci dupa mentalul colectiv : cu locul meu specializat si diferit de locul lui. Cu multe locuri comune.

M-am regasit insa in textele lui Okakura :

« Realitatea une iodai trebuie cautata in locul gol inchis intre acoperis si pereti, nu in acoperis si peretii insisi. Folosinta unui urcior statea in cuprinsul in care putea fi turnata apa, nu in forma urciorului sau in materialul din care era facut.

Golul este atotputernic, pentru ca este atotcuprinzator.

Numai in gol e cu putinta miscarea. »(pag.40)

Cred ca mai putin conteaza pe ce cale (Tao) ajung ei sa gandeasca asa. Important este pentru mine ca ceea ce simt are o acoperire in adevaruri/revelatii universale :

« un gol iti sat dinainte in care intri si-l umpli pina la margine cu emotia ta estetica. » (pag. 41)

Spuneam ca in casa de la munte s-a rupt vraja. Pe calea de la Tao la Zen la Ceainarie la Spatiul de locuit s-a edificat un spatiu al echilibrului si al poeziei interioare :

« un lacas al inchipuirii, intrucat e o injghebare trecatoare facuta casa a
imboldului poetic. E un lacas al Nesimetriei, intrucat e inchinat cultului
Nedesavarsirii, cu lasarea a cate ceva dinadins nedeplin, ca sa fie intregit

prin jocul inchipuirii. »(pag. 48)